

Hódi Sándor

AZ ELŐRELÁTÁS ÉS AZ AKADÁLY-HANGSÚLY MÉRTÉKE

A motivált viselkedés mindig a külső környezethez igazodva, bonyolult társadalmi valóságba ágyazódva megy végbe. Amikor az ember cselekvésre vállalkozik, nem csupán szükségleteire hallgat, nemcsak önnön vágyait, igényeit és érdekeit mérlegeli, hanem a megvalósításukhoz szükséges feltételeket is. Cselekvése meghatározásakor tehát világosan látott vagy csupán ösztönösen érzékelt alternatívák között dönt, azzal a céllal, hogy igényeit minél jobban és minél kisebb kockázattal kielégítse.

A külső környezet rendszerint az akadályok sorával nehezíti a szükségleti cél elérését. Ezeket az akadályokat a sikeres cselekvés szempontjából célszerű, ám korántsem könnyű mindig számba venni. Így tényleges esélyeink és lehetőségeink, valamint azok szubjektív megítélése között rendszerint kisebb-nagyobb eltérés áll fenn. Hogy ez az eltérés milyen mértékű, hogy helyzetmegítélésünk milyen irányban „torzít” — túlbecsüljük-e lehetőségeinket és képességünket vagy éppen ellenkezőleg a nehézségek árnyéka is aggályossá és cselekvésképtelenné tesz bennünket — az sok mindenben múlik. Tapasztalatunk, tudásunk, személyiségjegyeink mindenképpen fontos szerepet játszanak ebben, az előrelátással kapcsolatos pszichés habitusunk kialakulása azonban végső soron a szocializáció függvénye. A félelemkondicionáláson alapuló nevelés eredményeként például ún. „elkerülési viselkedés” alakul ki. Túlzott menekülési reflex lesz úrrá az ilyen embereken, ha szükségleti céljaik megvalósítása során akadályba ütköznek, konfliktusba keverednek. Ilyenkor nem a körülmények mérlegelése dominál náluk, mint ahogyan az ésszerű lenne, hanem kikapcsolva minden racionális megfontolást, menekülnek az adott helyzetből. Még ha tisztában is vannak magatartásuk helytelenségével, nem képesek legyőzni menekülésre készítő félelemérzetüket.

Nem szerencsés természetesen a másik véglet sem, vagyis, ha valaki túl erős cselekvésvágyától fűtve nem ismeri fel a cselekvési csapdahelyzeteket. Hiába vág neki ugyanis az ember a „kínálkozó lehetőségeknek”, ha azok a szükségleti cél szempontjából eleve hamis alterna-

tívtát jelentenek, ha a „járható utak” a konfliktus megoldása helyetti zsakutcába vezetnek. A mindennapi élet számtalan ilyen csapdahelyzetet rejt magában, s aki ezt nem ismeri fel, az szálnalmasan vívja a maga Don Quijote-harcát „jogaiért”, „igazáért”. Az alkoholista férj és „idegbeteg” felesége véget nem érő perlekedése is hasonló „alternatívákön” nyugszik, hogy csak egyetlen példával tegyük szemléletesebbé gondolatfűzésünket.

Am akár reális cselekvési tér híján, akár személyi cselekvési képtelensége (félelmei) miatt kényszerül valaki szükségleteinek és érdekeinek a feladására, a frusztrációs feszültség alól nem mentesülhet. S ha a frusztrációs feszültség cselekvési szinten nem nyilvánulhat meg, kognitív szintre tevődik át: a tényleges vagy vélt akadályokra vonatkozó gondolatokban, képzeletekben ölt formát. A szorult helyzetben levő ember megpróbálja legalább gondolatban végigküzdeni a különböző szintű és jellegű érdekütközéseket, s ha ezt cselekvés nem is követi, a frusztrációs feszültség csökken valamelyest.

Felmerül ezek után a kérdés, vajon lehetséges-e annak megállapítása, hogy a motivált viselkedés mennyire van összhangban a tényleges cselekvési lehetőségekkel? Van-e valamilyen mód annak megállapítására, hogy az akadály-hangsúly kinél milyen mértékű?

Minden egyes cselekvési helyzetre vonatkozó érvénnyel ezt aligha lehetséges megállapítani. A személyiség valamilyen tartós, jellemző pszichés predispozíciójaként azonban igen. S ehhez „mindössze” azt kell megvizsgálnunk, hogy ki hogyan viselkedik frusztrációs helyzetben. Alábbi tanulmányunkban — dolgozóink cselekvésvállalási hajlandóságát vizsgáló átfogóbb kutatási programunk részeként — ennek meghatározására tesszük most kísérletet.

*

Az akadály-hangsúly mértékére vonatkozó adatainkat, amelyek megállapítására Rozenzweig frusztrációs-tesztjének O—D (Obstacle—Dominance) mutatója szolgált számunkra, a könnyebb áttekinthetőség végett célszerűnek látszott három csoportba osztani.

A magas, 60 feletti O—D értékek az akadályoztatás mértékének túlhangsúlyozására, az akadály *predominációjára* utalnak. Az ebbe a csoportba tartozó személyek túl nagy jelentőséget tulajdonítanak az akadályoknak. A frusztrációs helyzet túlzottan megüli képzeletüket, gondolataikat, tudatukat. Ennek hátterét keresve fokozott személyi érzékenységre sértődékenységre, cselekvési szorongásra kell gondolnunk.

Az alacsony, 40 alatti O—D értékek viszont, ezzel ellentétben, a realitással való kapcsolat hiányára utalnak. Arra vallanak, hogy az egyén nem tulajdonít kellő fontosságot az akadályoknak, a frusztrációt kiváltó szituációknak. Vagy azért, mert helyzetismerete hiányos, s nem számol az akadályokkal vagy pedig egyszerűen lebecsüli azokat.

A 40—60 közötti O—D értékek jelentik a „normál-övezetet”. Azok-

nál a személyeknél várhatók ilyen értékek, akik jó realitásérzékkel rendelkeznek, előrelátóak, nem becsülik túl saját lehetőségeiket és képességüket, s ugyanakkor a frusztráció sem rettentí vissza őket a cselekvéstől.

Felmérésünk első fontos észrevételeként az a megállapítás kínálkozik, hogy a vizsgált populáción belül viszonylag kevés személynél mutatható ki a realitással való kapcsolat hiánya. Az 1150 fő közül ugyanis mindössze 85 személynél kaptunk alacsony O—D értéket, ami 7,39%-nak felel meg. Annál inkább beszélhetünk viszont az aggályos előrelátásról, az akadály jelentőségének felnagyításáról. Dolgozóink 44%-a, azaz 506 fő esetében beszélhetünk fokozott érzékenységről, ennyi ember társítja a cselekvéshez a személyi veszélyeztetettség gondolatát.

Jóllehet a frusztrációs helyzet igen sok személy tudatát színezi át oly mértékben, ami már a cselekvés rovására megy, dolgozóink többségét — 48,61%-át, azaz 559 főt — mindazonáltal kellő realitásérzék jellemzi. Vagyis többségükben mégiscsak reálisan mérik fel képességeiket és tartanak ki célkitűzéseik mellett.

Az akadály szerepének, jelentőségének túlhangsúlyozása azonban a férfiak és nők között nem egyenlő mértékű. Amint azt a mellékelt (1.) táblázat is érzékelteti, nagy különbségek tapasztalhatók mindhárom mutató mentén.

Az akadály predominációjára vonatkozó értékek nemek szerinti megoszlása

1. táblázat

Neme	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
férfi	79	8,35	497	52,54	370	39,11	946	100
nő	6	2,94	62	30,39	136	66,67	204	100
együt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

A nők még kevésbé tűznek ki maguk elé képességeikhez mérten elérhetetlen célokat, mint a férfiak. Amíg ugyanis az alacsony O—D értéket adó személyek aránya a férfiak között 8,35%, a nőknél ez az arány csak 2,94%.

Ez az eltérés azonban nem a férfiakénál „jobb” realitásérzékkel, hanem a nők fokozott érzékenységevel, cselekvési félelmével magyarázható. Adataink tükrében a frusztrációs helyzet csak a nők 30,39%-át nem félemlíti meg a férfiak 52,54%-ával szemben.

Az átlagos O—D értékekben mutatkozó 22,15 százalékos különbségnél is szembetűnőbb a magas O—D értékekben való eltérés. Mert amíg a férfiak 39,11%-a hajlik az akadályoztatás mértékének túlhangsúlyozására, a nőknél ez az arány 66,67%.

Az akadály predominációját jelző, 60 feletti O—D értékekben tapasztalható 27,56 százalékos eltérés túlságosan jelentős ahhoz, hogysem mellette

szó nélkül elmehetnénk. A cselekvési félelem terén mutatkozó nagyfokú különbségek nemek között mindenképpen felveti a nők és férfiak eltérő neveléséből és társadalmi cselekvési lehetőségeiből fakadó esélyegyenlőség kérdését. Az akadály-hangsúly eltérő mértékéből az esélyegyenlőség hiányára lehet következtetnünk. Egyelőre azonban még nehéz volna megválaszolni, hogy a nőknél tapasztalható nagyfokú cselekvési félelem (és a cselekvési félelem egyáltalán, a nemektől függetlenül) mennyire reális, azaz mennyire lehet azt a társadalmi életben lejátszódó folyamatokra, az objektív cselekvési térre visszavezetni, vagy mennyire kell inkább a szocializáció valamilyen sajátosságának, a szigorúbb nevelés — „túlkondicionálás” — következményének tekinteni.

A nemek szerinti összevetés után lássuk most, hogyan befolyásolja az előrelátást — az akadályok megítélését — az életkor. A fiatalabb vagy az idősebb korosztályokat jellemzi-e jobb realitás-érzék, azok vagy ezek képzeletét és gondolatvilágát üli meg jobban a frusztrációs feszültség?

Az akadály predominációjára vonatkozó értékek életkor szerinti megoszlása

2. táblázat

Korcsoportok	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
18—29 év	30	7,90	181	47,63	169	44,47	380	100
30—39 év	32	7,71	189	45,54	194	46,75	415	100
40—49 év	17	7,59	116	51,78	91	40,63	224	100
50 fölött	6	4,58	73	55,73	52	39,69	131	100
együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

Amint a fenti (2.) táblázat adataiból láthatjuk, a 0—39 közötti O—D értékek eloszlásában nincs lényeges eltérés az egyes korcsoportok között. A realitásérzék hiányával jellemezhető személyek aránya csaknem valamennyi csoportban 7% körül van. Kivételt ez alól csak az 50 év feletti korcsoportja jelent, amennyiben náluk a lehetőségeiket és képességüket túlbecsülő személyek aránya még kisebb. A 18—29 évesek korosztályában kapott legmagasabb értékekhez viszonyítva például a realitásérzék hiányával jellemezhető személyek aránya 3,32%-kal kisebb. Ha nem ilyen csekély eltérésről lenne szó, még igazolva látnánk azt az általános vélekedést, hogy az idősebb emberek megfontoltabbak, előrelátóbbak cselekvéseikben a fiatalabb nemzedékeknél.

De hogy ez a közhely bizonyos tendenciát csakugyan jelezhet, csak akkor válik elképzelhetővé, ha az átlagos és magas O—D értékek korcsoportok szerinti eloszlását is tüzetesen szemügyre vesszük. A 40—60 közötti O—D értékek oszlopában, vagyis a kellő előrelátást illetően ugyanis az egyes korcsoportok között már jelentősebb arányeltolódás figyelhető meg. Mégpedig érdekes módon, a fiatalabb korosztályoknál

valóban alacsonyabb, az idősebb korosztályoknál viszont magasabb a jó realitásérzékkel rendelkező személyek számaránya. Igaz, az egyes korcsoportok közti különbség ilyen vonatkozásban nem túl nagy, alig 3—4%, és a 30—39 évesek csoportja kivételt is jelent 45,54%-os értékével ez alól a „szabály” alól, tény azonban, hogy a 40, de különösen az 50 év feletti korosztályoknál a populációra jellemző átlagérték felett van a „normálövezetbe” tartozó személyek aránya.

A mondottak után már nyilvánvaló, hogy jelentős különbségek adódnak a 60 feletti O—D értékek életkor szerinti eloszlása terén is. S valóban, amíg a fiatalabb, 40 év alatti korosztályoknál a cselekvési gátoltság — érzékenység, sértődékenység — kifejezettebb, a 40 feletti korosztálynál mérsékeltebb. A különbség a két csoport között 5,38%. Ha nem is túl jelentős ez az eltérés sem, összegezeként elmondhatjuk, hogy az életkor előrehaladtával az akadály-hangsúly mértéke csökken, és az előrelátás a jó realitásérzék irányába mozdul el.

S vajon mi a helyzet a nemzeti hovatartozás tekintetében? Kimutatható-e valamilyen különbség az egyes nemzetek és nemzetiségek között az akadály-hangsúly mértékét illetően? Azonos vagy eltérő arányok figyelhetők-e meg az egyes mutatók — realitással való kapcsolat hiánya, realitásérzék, cselekvési félelem — terén?

Alábbi (3.) táblázatunk adatai ezekre a kérdésekre vetnek fényt.

Az akadály predominációjára vonatkozó értékek nemzetiségek szerinti megoszlása

3. táblázat

Nemzetiség	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
magyar	69	7,5	451	49,02	400	43,49	920	100
szerb	13	6,63	98	50	85	43,37	196	100
egyéb	3	8,82	10	29,41	21	61,77	34	100
együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

Ha a populáció 97%-át kitevő magyarok és szerbek O—D értékeit összevetjük, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy az akadályhangsúly mértékét illetően nincs semminemű különbség a két etnikai csoport között. Amint azt a táblázat adataiból láthatjuk, a 60 fölötti O—D értékeknél az eltérés 0,12, a 40—60 közötti értékeknél 0,98, a 0—39 közötti O—D értékeknél pedig 0,87 százalék, vagyis az eloszlás szinte tökéletes mindhárom mutató mentén. Igaz, az „egyéb” kategóriába sorolt nemzetek és nemzetiségek O—D érték mutatói eltérést mutatnak a populáció, illetve a magyarok és szerbek átlagértékeitől, ezek az eltérések azonban a kis számokkal való százalékos kimutatás torzításaiként is értelmezhetők. Még nagyobbak lennének az aránytalanságok, s vele a torzítás mértéke,

ha az „egyéb” kategóriába való összevonás helyett a 2 vagy 3 tagból álló nemzeti és nemzetiségi csoportokra vonatkozóan külön-külön mutattuk volna ki az akadály-hangsúly mértékére vonatkozó adatok százalékos elosztását.

Tekintettel arra a körülményre, hogy az akadály-hangsúly mértéke, mint pszichés predispozíció, a társadalmi gyakorlatban való részvétel szempontjából kulcsfontosságú, szeretnénk hangsúlyozni az együttélő, különböző nemzetiségű személyek pszichés habitusában mutatkozó egyöntetűség jelentőségét. Annál is inkább, mivel a nemzeti tudat politikai célzatú túlmisztifikálása miatt a köztudatban az egyes nemzetek és nemzetiségek pszichés habitusára vonatkozóan számos téves elképzelés tartja magát. Egyebek mellett például az, hogy a nemzetiségiak „érzékenyebbek”, „sértődékenyebbek”, mint az „államalkotó” nemzetek tagjai, s emiatt állítólag társadalmi cselekvésvállalásukban is „visszafogottabbak”. Nyilvánvalóan vannak helyzetek, amelyek az efféle teóriák látszólagos igazolási alapjául szolgálhatnak, felmérési adataink azonban egyértelműen cáfolják a cselekvési lehetőség objektív hiányának alkati adottságokkal, nemzeti karaktervonásokkal való magyarázatát. Ott ahol az „érzékenység”, „sértődékenység” jelen van, ahol a cselekvési „visszafogottság” csakugyan kimutatható, az az együttélő, azonos helyzetben levő nemzeteknek és nemzetiségieknek egyformán sajátja. A cselekvéstől való félelmet illetően a pszichológiai különbségtevést semmi sem indokolja, s ha cselekvési szinten mégis megfigyelhető ilyen különbség az kizárólag az esélyegyenlőség objektív hiányával magyarázható.

Hogy a tudati tényezők egyébként milyen nagy mértékben befolyásolják az akadály-hangsúly mértékének kialakulását, azt a nemek között tapasztalható különbségek mellett az iskolai végzettség szerinti differenciálódás érzékelteti talán legszemléletesebben. Az iskola tudatformáló szerepének megítélése azonban korántsem egyértelmű. Az ember ugyanis azt hinné, hogy az iskolai végzettség a realitásérzék javulásával, fokozódásával jár együtt. Erről azonban szó sincs. Ellenkezőleg, felmérési eredményeink inkább arra utalnak, hogy az iskolai végzettség bizonyos mérvű cselekvési elbizonytalanodással jár együtt. Mivel a cselekvési készség helyett az akadály-hangsúly mértéke az, ami jelentősen felerősödik, tudatformálás alatt paradox módon leginkább az iskola represszív szerepének következményeit (fokozott „érzékenységet”, „sértődékegységet”, a képzelet- és gondolatvilág frusztrációs helyzetből való erős átszíneződését) kell értenünk.

Az iskolai végzettség, pontosabban az iskolai oktatás során szerzett tapasztalatok mellett az akadály-hangsúly mértékének megítélésében nagy szerepet játszik a végzettségtől nem függetleníthető társadalmi szerepkör is. Nemcsak a reális cselekvési alternatívákban mutatkozó különbségek miatt, hanem a társadalmi munkamegosztással járó alá- és fölérendeltségi viszonyok kínálta más-más szubjektív rálátás miatt is.

*Az akadály predominációjára vonatkozó értékek
szakképzettség szerinti megoszlása*

4. táblázat

Szakképzettség	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
Nem teljes elemi	9	8,91	45	44,56	47	46,53	101	100
8 elemi	12	8,70	59	42,75	67	48,55	138	100
Félszakképzett	6	7,69	38	48,72	34	43,59	78	100
Szakképzett	34	8,08	235	55,82	152	36,10	421	100 ^u
Magas szakképz.	5	6,17	42	51,85	34	41,98	81	100
Középiskolai v.	14	6,03	101	43,54	117	50,43	232	100 ^u
Főiskolai végz.	4	7,14	23	41,07	29	51,79	56	100
Egyetemi végz.	1	2,33	16	37,21	26	60,46	43	100 ^c
Együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

A mondottakat meggyőzően bizonyítja az O—D értékek szakképzettség szerinti eloszlását bemutató (4.) táblázatunk. Szemügyre véve például a 60 feletti O—D értékek oszlopát, fel kell figyelni az egyes szakképzettségi csoportok között tapasztalható jelentős különbségekre.

E számadatok tükrében a frusztráció a szakképzett személyek tudatát ulti meg legkevésbé. Mindössze 36,10%-uknál figyelhető meg cselekvési szorongás frusztrációs helyzetben. Őket — 5,88 százalékos eltéréssel — a magas szakképzettségűek követik. A frusztrált személyek aránya e csoporton belül már 41,98%. Ehhez közeli, de még magasabb — 43,59 százalékos — értékkel szerepelnek a félszakképzettek is. A nem teljes elemi és a nyolc osztályt végzettek csoportjában a cselekvési szorongástól szenvedő személyek aránya tovább növekszik, s 46,53, illetve 48,55 százalékot ér el. A nagymérvű frusztráltság, a képzelet- és gondolatvilág teljes átszíneződése igazán azonban a középiskolát, főiskolát és egyetemet végzett személyeknél válik szembetűnővé. Mindhárom csoportban 50 százalék felett van a frusztrált személyek aránya. Mégpedig ez az arány a középiskolát végzettek csoportjában 50,43, a főiskolát végzettekénél 51,79, az egyetemi végzettségűeknél pedig 60,46%. A legmagasabb értékkel szereplő szakképzettek, és a legalacsonyabb értékkel szereplő egyetemi végzettségűek csoportja közti eltérés már 24,36 százalék.

A 40—60 közötti O—D értékek eloszlása nem lehet más, mint ennek a helyzetnek a fordítottja. A kellő realitásérzékről tanúskodó, s ugyanakkor a cselekvéstől sem szorongó személyek aránya, ahogyan várható is, a szakképzettek csoportjában a legmagasabb — 55,82%. Csökkenő sorrendben ezt a magas szakképzettségűek és a félszakképzettek csoportja követi 51,85, illetve 48,72 százalékkal. A többi szakképzettségi csoportnál, egymástól kevés eltéréssel, néhány százalékkal a populációra jel-

lemző átlag alatt marad ezeknek a személyeknek az aránya. A sort az egyetemi végzettségűek csoportja zárja 37,21 százalékkal.

Igaz viszont, hogy a realitással való kapcsolat hiánya is az egyetemet végzettek csoportjában a legalacsonyabb. Mindössze egyetlen személy szerepel a 0—39-es O—D értékek oszlopában, míg a többi szakképzett-ségi csoportnál jelentősebb különbségek nélkül a populáció átlagértékére jellemző arányokat kapunk.

Lévén hogy az iskola fontos szerepet játszik a cselekvési gátak kiépítésében és a kognitív funkciók elmélyítésében, tulajdonképpen nem meglepő, hogy az iskolai végzettségtől függően a frusztrált személyek aránya növekszik. Az akadály-hangsúly mértékére vonatkozó különbségek azonban kifejezésre jutnak a termelő- és nem termelőmunkát végző személyek összevetése során is, így a frusztráltság valójában nemcsak önmagában véve az iskolai végzettségnek, hanem bizonyos mértékben a végzett munka természetének, az iskolai végzettségtől függően betölthető társadalmi szerepkörnek is függvénye. Bizonyítja ezt alábbi táblázatunk is, amelyben a 8 szakképzett-ségi csoportot 3 kategóriába vontuk össze, jobban kifejezésre juttatva így a (betanított) segédmunkások, a tulajdonképpeni (szakképzett, felszakképzett vagy magas szakképzett-ségű) termelő munkások és az ún. „rezsi munkát” végző (középiskolát, főiskolát, illetve egyetemet végzett) személyek közötti különbségeket. De mivel az egyes kategóriákon belül a nemek részvételi aránya közelről sem egyenlő mértékű, a tevékenységi kör és az akadály-hangsúly mértéke közti összefüggéseket érzékeltető O—D értékeket célszerűnek látszik nemek szerinti bontásban is bemutatni. Lássuk azonban előbb az összesítő táblázat eredményeit.

*Az akadály predominációjára vonatkozó értékek
a tevékenységi kör 3 kategóriája szerint*

5. táblázat

Szakképzett-ségi szint	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
1. kategória	21	8,78	104	43,52	114	47,70	239	100
2. kategória	45	7,76	315	54,31	220	37,93	580	100
3. kategória	19	5,74	140	42,30	172	51,96	331	100
együtt	85	7,39	559	48,61	506	40	1150	100

Amint a fenti (5.) táblázat adataiból látjuk, a szakképzett termelő munkások a legkevésbé frusztráltak. A cselekvési szorongással jellemezhető személyek aránya e kategórián belül 37,93%. Az első kategóriába sorolt személyeknél, a segédmunkások csoportjában, mintegy 10%-kal magasabb a frusztrált személyek aránya. A szakmunkások csoportjától azonban a „rezsi személyek” csoportja tér el leginkább, amennyiben a

két kategória közti különbség a magas O—D értékek vonatkozásában 14,03%.

A 40—60 közötti O—D értékeket illetően annyiban módosul a helyzet, hogy a három helyett valójában csak két csoport különíthető egymástól el, a szakmunkások csoportja az 54,31 százalékos értékkel, és a nem szakmunkások, az 1. kategóriába sorolt személyek 43,52%-os, illetve a 3. kategóriába sorolt „rezi személyek” 42,30 százalékos értékével.

Nemek szerinti bontásban némiképpen módosul a helyzet.

*Az akadály predominációjára vonatkozó értékek férfiaknál
a tevékenységi kör 3 kategóriája szerint*

6. táblázat

Szakképzett- ségi szint	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött		N	%
	n	%	n	%	n	%		
1. kategória	16	10,32	80	51,61	59	38,07	155	100
2. kategória	44	7,83	309	54,98	209	37,19	562	100
3. kategória	19	8,30	108	47,16	102	44,54	229	100
együtt	79	8,35	497	52,54	370	39,11	946	100

Az 5. és 6. táblázat adatait összevetve azt tapasztaljuk, hogy a 2. kategóriában, azaz a szakképzett termelőmunkások csoportjában az O—D értékek eloszlása csaknem azonos marad. Ezzel szemben az 1. és 3. kategóriákban jelentős arányeltolódás figyelhető meg, mégpedig a realitásérzék és cselekvőképesség javára. Ami feltételezi, hogy ugyanezen kategóriákon belül a nőknél sokkal kedvezőtlenebb a helyzet.

*Az akadály predominációjára vonatkozó értékek nőknél
a tevékenységi kör 3 kategóriája szerint*

7. táblázat

Szakképzett- ségi szint	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött		N	%
	n	%	n	%	n	%		
1. kategória	5	5,95	24	28,57	55	65,48	84	100
2. kategória	1	1,01	33	33,33	65	65,66	99	100
3. kategória	—	—	5	23,81	16	76,19	21	100
együtt	6	2,94	62	30,39	136	66,67	204	100

Az akadály-hangsúly mértéke a nőknél mindhárom kategórián belül igen magas százalékot ér el. Az első és második kategóriában ez az arány egyaránt 65%, a harmadik kategóriában, vagyis a „rezi” személyek csoportjában, ennél is magasabb, 76,19%. A férfiaknál ugyanezen kategóriákban a frusztrált személyek aránya a következőképpen oszlik meg.

Az első kategóriában 38,07, a másodikban 37,19, a harmadik kategóriában pedig 44,54%. A nők és férfiak magas O—D értékei közötti különbség ekként 27,41; 28,47, illetve 31,65%. Ebből adódóan természetesen nagy különbségek figyelhetők meg a realitásérzék és cselekvőképesség tekintetében is. Az első kategóriába sorolt személyeknél ez a különbség — a férfiak javára — 23,04%, a második kategóriában 21,65, a harmadik kategóriában pedig 23,35%.

Az akadály-hangsúly mértékét illetően a nemek közötti legnagyobb (39%-os) eltérés a szakképzett férfiak és a „rezi” munkát végző nők csoportja között figyelhető meg. Ez a majd 40 százalékos eltérés tulajdonképpen összegeződése a férfiak és nők eltérő szocializációjából, az iskolai végzettségéből, valamint az egyes munkakörök „természetéből” fakadó különbségeknek. Az az alapvető tendencia, hogy a közvetlen termelésben dolgozó szakképzett munkások összességükben jobb realitásérzékkel rendelkeznek, mint a „rezi” személyek, a nőkre vonatkozóan is érvényes, a nők fokozott érzékenysége, cselekvési szorongása miatt azonban az eltérést érzékeltető különbségek kevésbé szembetűnőek.

*

A nőket és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező személyeket jellemző nagyobb fokú cselekvési szorongás (frusztráltság) meghatározott társadalmi viszonyokat és állapotokat fejez ki. Az elemzett tendenciákból így némi valószínűséggel a társadalmi életben lejátszódó folyamatokra lehet következtetni.

Egyelőre azonban, e folyamatok természetét és mibenlétét illetően, még sok a nyitott kérdés. Nehéz volna megmondani például, hogy az akadály predominációjára vonatkozó, általunk regisztrált magas értékek a reális veszély mértékét tükrözik-e vagy csakugyan túlzó előrelátást jeleznek, azaz a cselekvéstől való nagyfokú félelem kifejeződését kell látnunk bennük. Bár a döntő kérdés tulajdonképpen nem is az, hogy a cselekvési szorongás, önmagában és általában véve, indokolt vagy sem, hanem hogy mire irányul, mivel kapcsolatban merül fel legerősebben ez a félelem. Az akadály-hangsúly mértéke ugyanis — s ez az, ami igazán elgondolkodtató — nem egyformán vonatkozik az élet minden egyes területére. Amíg cselekvésvállalásainkban bizonyos téren túlzó óvatosság figyelhető meg, aggályos előrelátás jellemez bennünket, az élet más szféráiban a realitáshiány az, ami szembeötlő.

Hadd szemléltessük ezt csak egyetlen példával itt. Közismert, hogy az emberek többnyire igen visszafogottan viselkednek nyilvánosság előtt, s nagyon nehéz rábírní őket, mondjuk, politikai meggyőződésük kifejtésére. Egyáltalán a közéleti szerepvállalás minden formáját eléggé kockázatosnak vélik ahhoz, hogy az feszélyezze őket. Ugyanakkor az egészséges életvitel szempontjából az előrelátásnak úgyszólván nyoma sincsen. Hiába a túltápláltság, a dohányzás, az alkoholizmus káros hatására rá-

mutató folyamatos felvilágosító munka, s hiába a kampányok, nem alakul ki igazi veszélyérzet, ami megfontoltabbá tenné az embereket e téren. Még kiéleztebb a realitásérzék hiánya a közlekedésben. Ugyanazok, akiket egy egyszerű összejövetel, megbeszélés feszélyez, s akik felettébb érzékenyek és sértődékenyek a személyi integritásukat fenyegető legcsekélyebb veszéllyel szemben, a volán mellett ülve olykor a közvetlen életveszélyt sem érzékelik. Sőt, az értelmetlen kockázatvállalást (gyorshajtást, szabálytalan előzés, ittas állapotban való vezérést) esetleg az „ügyesség” és a „bátorság” valamilyen próbájának tekintik.

Az előrelátás tehát, amint az talán példánkból is kitűnik, nem mindig a reális veszély mértékében van jelen bennünk, hanem többnyire az előzetesen kondicionált félelemnek a függvénye. Amitől jobban félünk, azzal szemben elővigyázatosabbak vagyunk, meggondoltabban viselkedünk. Bizonyos típusú cselekvésvállalással kapcsolatos félelmünk olyan erős lehet, hogy — függetlenül a reális veszély mértékétől — teljesen paralizálhat bennünket adott helyzetben. Más téren viszont, jóllehet viselkedésünk jelentős kockázattal jár, nem kíséri azt igazi veszélyérzet, s olykor még utólag, ha kárt vallunk sem támad fel bennünk büntudat vagy szégyenérzet. A félelemérzet ekként eltorzíthatja személyiségünket, előrelátó képességünket illetően meglehetősen egyoldalúvá tehet bennünket. Mivel cselekményeink „társadalmi veszélyességének” mértékét — s vele összhangban a félelemkondicionálás szükségességét — mindig az adott társadalmi-politikai viszonyok döntenek el, az előrelátás egyoldalúságaiban, az akadály-hangsúly „polarizálódásában”, tulajdonképpen a társadalmi élet torzulásai képeződnek le.

A mai, modern, túlpolitizált társadalmakban a veszélyérzet mintha egyre inkább politikai színezetet öltene. Ami más szóval azt jelenti, hogy az emberek sokkal érzékenyebbek, előrelátóbbak politikai téren, mint az élet más dimenziói mentén. Amennyiben ez csakugyan így van, annak kifejezésre kell jutnia a közéleti és politikai cselekvésre hajló személyek „jobb” előrelátási képességében, a frusztrációval szembeni fokozott érzékenységében.

Ezzel kapcsolatos kérdésfeltevésünk így hangzik: Milyen összefüggést mutat az akadály predominációja a társadalmi-közéleti tevékenységgel? Csökkenti vagy serkenti az akadály-hangsúly mértéke a közéleti tevékenység és politikai szerepvállalás iránti érdeklődést?

Lássuk először dolgozóink „önigazgatói felelősségérzetét”: az öngazgatási gyűléseken való részvétel gyakorisága és az akadály-hangsúly mértéke közti összefüggést.

Felmérési eredményeink igazolni látszanak előzetes elvárásainkat. Az akadály-hangsúly mértéke azoknál a személyeknél a legkifejezettebb, akik „rendszeresen” járnak öngazgatási gyűlésekre. Minden második ember cselekvési szorongásban szenved közülük. A gyűlésekre „alkalmanként” járók csoportjában valamelyest jobb a helyzet. E csoporton belül ugyanis, az előző csoporthoz viszonyítva, 11,23%-kal kisebb a

*Az akadály predominációjára vonatkozó értékek
és az öngazgatási gyűlések látogatottsága közti összefüggés*

8. táblázat

Részvételi gyakoriság	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött		N	%
	n	%	n	%	n	%		
Rendszeresen	17	5,45	130	41,67	165	52,88	312	100
Alkalmanként	29	5,98	254	52,37	202	41,65	485	100
Ritkán vesz részt	39	11,04	175	49,58	139	39,38	353	100
Együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

túlérzékeny személyek aránya. Még tovább csökken számarányuk a dolgozó gyűlésekre ritkán járók csoportjában. A túlérzékeny, cselekvési szorongásban szenvedő személyek aránya e csoporton belül ugyanis már „csak” 39,38%.

A 60 fölötti O—D értékekben mutatkozó eltérések a dolgozók gyűléseire rendszeresen, alkalmanként és ritkán járók csoportja között mindenképpen határozott tendenciát jeleznek. A két szélső érték közötti 13 és fél százalékos különbség például a vizsgált populáción belül nem kevesebb mint 155 főt jelent. Semmiképpen sem magyarázható tehát a véletlennel az öngazgatási gyűlések látogatottsága (e legelemibb társadalmi-közéleti aktivitás) és az akadály predominációja közti összefüggés.

Ennek az összefüggésnek az ismeretében tulajdonképpen nem megalapozatlan a dolgozók gyűlésére rendszeresen járó személyek fokozott felelősségérzetéről beszélni. Következésképp nem teljesen indokolatlanok az olyan javaslatok sem, amelyek szerint az öngazgatás hatékonyabbá tétele érdekében tovább kellene fokozni az öngazgatók felelősségérzetét. Egyesek e téren javaslataikban odáig mennek el, hogy az alkotmány és a társult munkáról szóló törvény határozottan mondja ki, és jogilag tegye kötelezővé az öngazgatásban való részvételt, hogy a távolmaradókkal szemben — a kimaradások következményeitől függően — eljárást lehessen indítani az anyagi felelősség megállapítása végett, valamint a munkakötelesség megszegéséért. Kérdés azonban, hogy a felelősségérzet adminisztratív eszközökkel való fokozása jelenti-e csakugyan az öngazgatás hatékonyabbá tételének egyik alapfeltételét, s hogy a politikai felelősség kielezése meghozná-e majd a kívánt eredményt. Mert elképzelhető az is, hogy ezek az intézkedések, az öngazgatásban való részvételt igazán serkentő érdekelttség feltételeinek megteremtése helyett a várttal éppen ellenkező hatást fejtenének ki, s csak a passzív rezignációt növelnék. Ami aligha lenne szerencsés, hiszen az egyik súlyos gondot már ma is az jelenti, hogy nem az igazán hatékony, energikus személyek mutatnak legnagyobb érdeklődést az öngazgatási gyűlések iránt, hanem azok, akik jobbra nélkülözik ezeket a személyi predispozíciókat. Igaz, a fokozott felelősségérzet a gyűlések legrendszeresebb

látogatóivá teszi ezeket a személyeket, jelenlétük azonban, sajnos, nem cselekvési igényüknek köszönhető, hanem a velük szemben támasztott elvárásoknak. Hűséges megjelenésükkel voltaképpen csak a távolmaradás által kiváltott frusztrációs feszültségnek szeretnék elejét venni.

Habár a rezignáció — a politikai érdektelenség és közéleti passzivitás — leginkább a kvórumhiány miatt kerül szóba, nemcsak a létszámhiány miatti határozatképtelenség veti vissza az öngazgatási testületek és intézmények érdemi munkáját, hanem a véleménynyilvánítási hajlandóság gyakori hiánya is. Ahhoz, hogy a dolgozók kérdéseikre választ kaphassanak, s hogy kezdeményezéseik meghallgatásra találjanak, mindenekelőtt fel kell vetniük és ki kell fejteniük azokat. Aggályainak, gondolatainak, véleményének azonban köztudottan nem mindenki ad szívesen hangot, különösképpen nem az erre előirányzott vitafórumokon. Mivel a hallgatás többnyire valamilyen félelemből fakad, talán nem érdektelen megvizsgálnunk, hogy milyen szerepet játszik az akadályhangsúly mértéke — az aggályos „előrelátás” — a véleménynyilvánítási hajlandóságban. Vajon összefüggést mutat-e a hallgatásba burkolózó magatartás a túlérzékenységgel és a cselekvési szorongással?

Vegyük hát szemügyre e célból az akadály predominációjára vonatkozó értékek és a véleménynyilvánítási hajlam összefüggéseit érzékeltető (9.) táblázatot.

*Az akadály predominációjára vonatkozó értékek
és a véleménynyilvánítási hajlam közti összefüggés*

9. táblázat

Véleménynyil- vánítási hajlam	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
Szívesen fejti ki	28	6,36	216	49,09	196	44,55	440	100
nem szívesen	57	8,03	343	48,31	310	43,67	710	100
együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

Flég egy gyors pillantást vetnünk a táblázatra, s máris leszögezhetjük, hogy az akadály predominációja és a véleménynyilvánítási hajlam két egymástól teljesen független paraméter. A véleményüket szívesen hallatók csoportjában kapott O—D értékeloszlás ugyanis csaknem teljesen megegyezik a véleményüket nem szívesen közlők csoportjában megfigyelhető értékekkel. A különbség az átlagos és magas O—D értékek vonatkozásában még 1%-ot sem tesz ki, s az alacsony O—D értékek vonatkozásában is csak mintegy másfél százalék.

Érdekes módon még nemek szerinti bontásban sem tapasztalható e téren nagyobb különbség. Pontosabban a férfiaknál 3,07, a nők esetében pedig 5,04%-os eltérés figyelhető meg az akadályhangsúlyt jelző, magas O—D

értékek között, mindkét esetben a véleményüket szívesen hallatók rovására.

A verbális gátoltság tehát nem azonos az általunk vizsgált pszichés predispozícióval. Olyannyira nem, hogy a hatékony fellépés igénye, amint azt korábbi felmérési eredményeink is tanúsítják, inkább azokra jellemző, akik nem szívesen fejtik ki mások előtt véleményüket, míg a cselekvési szorongás a véleményüket szívesen hallatók csoportjában kifejezettebb. Főként a nők esetében.

A dolgozók öngazgatói jogainak és kötelezettségeinek elmulasztása végett (bizonyos döntések meg nem hozatala miatt), kétségkívül jelentős kár érheti a társultmunka-szervezeteket. De éppen a dolgozók egy részének passzivitása miatt fokozott felelősség hárul azokra, akik valamilyen fontos funkciót, szerepkört, tisztséget töltenek be, illetve akik küldöttként, munkástanácstagként vagy más öngazgatói szervezetekben képviselik munkatársaik érdekeltségeit. Joggal merül fel tehát bennünk a kérdés: vajon milyen helyzetmegítéléssel és előrelátási képességgel rendelkeznek ezek a személyek? Reálisan ítélik-e meg cselekvési esélyeiket, túlbecsülik-e személyi képességeiket és mozgási lehetőségüket vagy ellenkezőleg, a felmerülő nehézségek inkább elbátortalanítják, aggályossá teszik őket?

Az akadály predominációjára vonatkozó értékek és a társadalmi-politikai funkció közti összefüggés

10. táblázat

Funkció, tisztség, megbízatus	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
Van funkciója	16	5,62	128	44,91	141	49,47	285	100
Nincs funkciója	69	7,98	431	49,82	365	42,20	865	100
Együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

Amint a fenti (10.) táblázat adataiból láthatjuk, azok a személyek, akik valamilyen fontos szerepkört, funkciót, tisztséget töltenek be, illetve akik küldöttként vagy munkástanácstagként fejtenek ki aktív társadalmi tevékenységet, összességében „frusztráltabbak” (nagyobb cselekvési szorongással rendelkeznek), mint a funkcióval nem rendelkezők. Amíg ugyanis a funkciójuknál és megbízatusuknál fogva nagyobb felelősséggel rendelkező személyek 49,47 százalékánál kapunk az akadály predominációjára utaló magas O—D értékeket, a funkcióval és megbízatással nem rendelkező személyek csoportján belül a magas O—D érték aránya „csak” 42,20%. A két csoport közti 7,27 százalékos különbség önmagában véve azonban nem túl jelentős, legfeljebb csak tendenciát jelezhet. (Nemek szerinti bontásban valamelyest módosul a helyzet. Mégpedig a férfiak esetében a különbség 6,19%-ra csökken, a nőknél viszont 11,18%-ra növekszik.)

Az átlagos O—D értékek vonatkozásában még kevésbé szembetűnő a felelős megbízatású személyek és a funkcióval, öngazgatási megbízatással nem rendelkezők közti különbség. Az eltérés mindössze 4,91%, ami a férfiaknál 4,21, a nőknél pedig 7,24%.

Még kisebb, alig 2,36% az alacsony O—D értékek oszlopában megfigyelhető — mellesleg, a tisztségviselők javára szóló — különbség.

Mindent egybevetve azt kell tehát mondanunk, hogy a helyzetmegítélés és az előrelátás tekintetében nincs számottevő különbség a felelős tisztséget viselő személyek és a társadalmi-politikai megbízatással nem rendelkező személyek között. Jóllehet az előbbieket csoportja, valamelyest talán érzékenyebbnek, aggályosabbnak tűnik a számok tükrében, a különbség nem olyan mértékű, hogy annak alapján a funkcionáriusok, tisztségviselők valamilyen sajátos pszichés habitusáról lehetne beszélnünk.

Ami tulajdonképpen nem is meglepő, hiszen státusa szerint minden negyedik dolgozó részt vesz valamilyen formában az öngazgatási munkában, a társult munka körülményeinek szervezésében, irányításában. E tömegességnél fogva a személyi különbségek, ha az akadály-hangsúly mértéke szempontjából volnának is ilyenek a „vezetők” és „beosztottak” vonatkozásában, nyilvánvalóan egybemosódnak. És más is tompítja élet ennek a kérdésnek. A mandátumokhoz kötött kinevezéssel, jelöléssel, ha személyi adottságaikat tekintve egyik alkalommal nem is a legrátermettebb személyek kerülnek vezetői szerepkörbe, munkástanácsokba, küldött-testületekbe, az újabb választások során esetleg rátermettebb személyek cserélik fel őket.

Más a helyzet a párttagok esetében. A személyi adottságokra itt már sokkal inkább kell figyelniük, márcsak a párt lényegéből fakadóan is. Hiszen a párt, mint a „munkásosztály öntudata”, nem töltheti be történelmi rendeltetését, ha eszméi nem válnak „anyagi erővé” minden egyes tagjában. E személyes angazsáltság híján a párt szükségképpen egy aktív és egy passzív részre bomlik, s az utóbbi csak alkalomszerűen és akkor is csupán az aktív rész nyomására jön mozgásba átmeneti kampányjelleggel.

De növeli a személyi sajátosságok figyelembevételének fontosságát az is, hogy a párttagság mindenképpen tartósabb és stabilabb státust jelent a társadalmi-politikai szerepkörökön belül, mint mondjuk a küldött-tes-

Az akadály predomanciójára vonatkozó értékek és a párttagság közti összefüggés

11. táblázat

Párttagság	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
Nem párttag	74	8,08	459	50,11	383	41,81	916	100
Párttag	11	4,70	100	42,74	123	52,56	234	100
Együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

tületekben való tevékenykedés. S minthogy a helytállást, a cselekvést, az aktivitást illetően az általunk vizsgált paraméter sem közömbös, célszerűnek tűnt az akadály predominációjára vonatkozó értékeket a párttagok és nem párttagok csoportjai között is összevetnünk. Lássuk hát, milyen felismerésekkel gazdagít bennünket felmérésünk e téren.

Ha szemügyre vesszük a 11. táblázatot, az adatokból kitűnik, hogy a párttagoknál az akadály-hangsúly mértéke kifejezettebb, mint a nem párttagoknál. A különbség a két csoport között 10,75%. Nemek szerinti bontásban, ha csak a férfiakra vonatkozó adatokat vesszük figyelembe, a különbség még kifejezettebb: 14,75%. A nőknél ellenben sajátos módon megváltozik a helyzet: az akadályoztatás túlhangsúlyozása inkább a nem párttag nőkre jellemző, amennyiben a magas O—D érték aránya a nem párttag nők csoportján belül 67,25%, a párttag nőknél viszont 63,64%.

Az átlagos O—D értékekben mutatkozó különbség a két csoport között kisebb. 7,37%-ra csökken, ami a nem párttagok csoportjára jellemző nagyobb fokú realitásérzék hiányából ered. Az alacsony O—D értékek alatt ugyanis azt látjuk a táblázatban, hogy a párttagok realitásérzéke 3,38%-kal jobb, mint a nem párttagoké. (A párttag nők között például realitáshiánnyal jellemezhető személy egy sincs.)

Mindent egybevetve leszögezhetjük: a párttagok általában reálisabban mérik fel képességeiket, kevésbé tűznek ki maguk elé képességeikhez mérten elérhetetlen, teljesíthetetlen feladatokat, ugyanakkor azonban kevésbé mernek kockázatot vállalni és a kudarcok is jobban elkedvetlenítik őket, mint a párton kívülieket. A nem párttagok ebből kifolyólag összességében kitartóbbak céljaik megvalósításában és enyhébb fokú cselekvési szorongás jellemzi őket, mint a párttagokat.

Az akadály predominációja és a társadalmi-politikai aktivitás összefüggéseinek vizsgálatát zárjuk végül egy összesítő kimutatással, amely egyaránt magában foglalja az öniségvizsgálat gyűlések látogatottságára, a véleménynyilvánítási hajlamra, a társadalmi-politikai funkcióra és öniségvizsgálati megbízatásra, valamint a párttagságra vonatkozó adatokat.

Az akadály predominációjára vonatkozó értékek és a közéleti aktivitás igénye közti összefüggés

12. táblázat

Közéleti aktivitásigény	O—D érték						Összesen	
	0—39		40—60		60 fölött			
	n	%	n	%	n	%	N	%
aktív	26	5,65	200	43,48	234	50,87	460	100
érdeklődő	6	5,71	55	52,38	44	41,91	105	100
passzív	53	9,06	304	51,97	228	38,97	585	100
együtt	85	7,39	559	48,61	506	44	1150	100

Korábbi eredményeink után aligha várható, hogy a közéleti aktivitás és az akadály predominációja között új és váratlan felismerések birtokába juthatunk. Ha a 12. táblázat adatait szemügyre vesszük, az O—D értékek eloszlása csak megerősít bennünket korábbi következtetéseink helytállóságában. Nevezetesen, hogy a társadalmi-politikai aktivitás általunk vizsgált formái sok esetben látszattevékenységet takarnak csupán, s a kifelé, mások irányában angazsálnak tűnő magatartás nem jár együtt feltétlenül a sikeres cselekvéshez és helytálláshoz szükséges pszichés habitussal. A közéleti aktivitás igényét kifejező „aktív”, „érdeklődő” és „passzív” személyek csoportja között ugyanis a magas O—D értékeket illetően fordított arány áll fenn. Minél nagyobb a közéleti aktivitás iránti (látszólagos) igény, annál kifejezettebb az akadály-hangsúly mértéke, ami a valódi cselekvésigénnyel sehogy sem egyeztethető össze. S az eltérés az egyes csoportok, különösképpen az „aktív” és „passzív” személyek csoportja között, nem is csekély, 11,9%.

Ugyanez a paradox helyzet figyelhető meg az átlagos O—D értékek vonatkozásában is, jóllehet itt az „érdeklődő” és „passzív” személyek csoportja egymástól kevésbé különül el, akár azonos kategóriába tartozónak is lehetne tekinteni őket. Amíg az „aktív” személyek csoportjában a „normál” O—D értékkel — megfelelő előrelátással — rendelkező személyek számaránya 43,48%, a társadalmi aktivitás iránt legfeljebb csak érdeklődést mutató személyek csoportjában ez az arány 52,38, a „passzív” személyek csoportján belül pedig 51,97%. A két szélső érték közti különbség 8,9%.

Egy valami viszont mindenképpen a „passzív” személyek ellen szól. A realitással való kapcsolat hiánya e csoporton belül valamelyest nagyobb arányú, mint a másik kettőben. Ez a jobb előrelátás mellett szóló, alig több mint 3 százalékos különbség azonban csekély vigasz azért a csaknem permanens frusztrációért, amit minden második „aktív” magatartású vagy legalábbis az angazsáltság látszatát keltő egyén nap mint nap kényszerűen megél. Hogy ez a tényleges cselekvésben fel nem oldódó frusztráció, s egyáltalán a cselekvési szorongás, milyen következményekkel jár együtt, milyen tüneteket vált ki, újabb tanulmányok tárgykörébe kínálkozik.

Rezime

Predvidanje i mera akcenta prepreka

Motivirano vladanje ostvaruje se uvek, ravnajući se prema spolnoj sredini i komplikovanim društvenim uslovima. Kada se čovek odlučuje na postupak, nema u vidu samo svoje potrebe, ne bilansira samo svoje žudnje, htenja i interese, nego i pretpostavke, potrebne za ostvarenje istih. Spoljašnje okruženje otežava ostvarenje potrebnih ciljeva često sa čitavim nizom prepreka. Svrishodno je, ali ne uvek i jednostavno ove prepreke, u interesu uspešnog

sprovedenja dela, uzeti u obzir. Tako je naime činjenica, da postoji određeni raskorak između naših uslova i mogućnosti s jedne strane, i njihove subjektivne ocene, s druge strane. Kolika je veličina ovih raskoraka i na koju stranu se deformiše, da li prebacujemo svoje mogućnosti i sposobnosti ili obrnuto, da li nas obeshrabruje i onesposobljuje za delanje i senka poteškoća, to zavisi od mnogo čega.

Može se postaviti pitanje, da li se može ustanoviti, u kojoj meri je motivirano vladanje u skladu sa stvarnim mogućnostima delovanja? Ima li kakve mogućnosti za ustanovljenje, koja je stvarna mera akcenta prepreka?

To bi se jedva moglo konstatovati sa vrednošću za svaku situaciju delovanja, ali se može postaviti kao stalna psihička predispozicija, koja je karakteristična za svaku ličnost. Zato bi trebalo ustanoviti, kako se ko vlada u frustracionim situacijama. Ova naša studija — koja je deo našeg obuhvatnog ispitivanja-prihvatanja delatnosti naših radnih ljudi — pokušaj je za definiciju i prikazivanje toga.

Resummee

Vorassicht und Mass des Störungsakzentens

Das motivierte Benehmen richtet sich immer an die äussere Umgebung und wird in die komplizierten gesellschaftlichen Verhältnissen eingebaut, durchgeführt. Wenn der Mensch eine Handlung unternimmt, beachtet er nicht seine eigene Nöte, bemisst nicht nur die eigenen Verlangen und Wünsche, sondern auch die Verhältnisse, die dazu nötig sind. Die äussere Umgebung erschwert meistens mit vielen Störungen das Erlangen des nötigen Zieles. Diese Störungen sollen immer im Interesse der erfolgreichen Durchführung des Zieles im Auge halten, das ist aber oft nicht einfach. Zwischen den tatsächlichen Aussichten, Möglichkeiten und deren subjective Bemessung, entsprechen nicht einander. Wie gross diese Abweichung ist; ob unsere Abschätzung sie einstellen und in welche Richtung das geschieht; ob wir unsere Möglichkeiten und Fähigkeiten überschätzen oder umgehert, dass auch der Schatten der Schwierigkeit uns skrupelig und aktionsunfähig macht, hängt von sehr vielen Sachen ab.

Es kann sich die Frage stellen, ob festzustellen ist, wie weit das motivierte Vernehmen im Einklang mit der Aktionsfähigkeit ist, ob es irgendwelche Möglichkeit für die Feststellung besteht, wie gross und bei wem das Störungsakzent existiert?

Das könnte man mit Sicherheit, für alle Handlungspositionen schwerlich feststellen. Man kann jedoch es für eine allgemein charakteristische psychische Prädisposition für möglich halten. Dazu soll man „nur“ untersuchen, wie sich wer, in einer psychischen Prädisposition benimmt. Diese Studie, — als Teil unsere breiten Untersuchungsprogrammes, über die Handlungsübernahme unserer arbeitenden Menschen — ist ein Versuch das festzustellen und zeigen.